

Fr. KRIEGEL:

«Není socialismu bez demokracie»

MUDr František Kriegel, signatář Charty 77, v roce 1968 člen předsednictva ÚV KSČ a předseda Národní fronty, vyloučený v roce 1969 z ÚV KSČ a pak i ze strany, v současné době «nejsledovanější» signatář Charty pod přísným dozorem státní bezpečnosti, byl požádán oficiálním časopisem KS Španělska Mundo Obrero o interview k 10. výročí zvolení Alexandra Dubčeka prvním tajemníkem KSČ. Výběr jistě není náhodný: František Kriegel totiž působil v letech 1936-38 jako lékař v Mezinárodních brigádách ve Španělsku (proto je asi oficiálním tiskem nazýván «mezinárodním dobrodruhem») a dožívá se v tomto roce svých 70. narozenin.

Text interview nebo jeho podstatné části byly uveřejněny také v deníku KS Itálie «Unita'», francouzském «Le Monde», anglickém «Guardian» a řadě dalších novin a v rozhlasích a televizích mnoha zemí. Přinášíme pro čtenáře «Listů» plný text rozhovoru.

Otázka: Přes svůj tragický konec, způsobený zahraniční vojenskou intervencí, «pražské jaro» znamenalo nepochybně období skutečného pokroku – demokratického a socialistického – a hluboké sblížení mezi lidem a socialismem. Pro španělské komunisty, stejně jako i další KS západu, byl čs. příklad mezi lednem a srpnem 1968 podnětem k hledání demokratické cesty k socialismu a tvůrčího obnovení marxistické teorie. Jaké je podle Vašeho názoru místo, které patří čs. zkušenosti demokratického socialismu z první poloviny roku 1968 v dějinách světového socialismu?

Kriegel: Dovolte, prosím poznámku k slovům «tragický konec». O konci by bylo správné hovořit kdyby «Pražské jaro» skončilo vojenskou intervencí, nezanechalo po sobě žádných stop a přestalo působit ve vědomí lidí doma i v cizině. Kdyby prostě zaniklo. Obrodné hnutí roku 1968 v Čsl. bylo přerušeno násilnou vojenskou intervencí, která se uskutečnila v rozporu s platnými spojeneckými a mezinárodními smlouvami. Proces r. 1968 probíhal za rozsáhlé podpory obyvatelstva a s jeho souhlasem. Občané cítili potřebu základních, strukturálních změn. Vztahovalo se to na oblast hospodářskou, ústavní, vzájemných vztahů národů Československa, spoluúčasti výrobců na správě podniků, záruk občanských a lidských svobod atd. Tyto a další postuláty nezmižely v propadlišti času, zůstaly ve vědomí lidí. Občané konfrontují tvrdou represivní realitu s atmosférou několika měsíců 1968. Významné je, že i mladá generace zná tu dobu, ví o co šlo. Myšlenky r. 1968 našly velkou ozvěnu mimo hranice Československa. Samotný fakt, že státní moc považuje za nutné v 10. roce po obsazení země cizími voj-

sky uplatňovat tvrdý režim, svědčí pro platnost a sílu myšlenek Pražského jara.

Rok 1968 nebyl izolovanou historickou událostí. Byl jedním, snad nejvýznamnějším projevem krize centralisticko-byrokratického mocenského systému. Mějme na zřeteli, že lednu-srpnu 1968 v Československu předcházelo vyobcování Jugoslaviie s následným vývojem v té zemi, události v Polsku a Maďarsku r. 1956, krize ve vztazích s Čínskou lid. republikou koncem 50-tých let a začátkem 60-tých, 50-tá léta plná justičních zločinů a utrpení nevinných obětí, odhalení XX. sjezdu KSSS, události v Polsku a zejména v Československu 1968. Nelze zapomenout na střelení do dělníků v r. 1970 v Polsku. Tento výčet není zdaleka úplný. Nutil však vedoucí lidi v nejvýznamnějších komunistických stranách kapitalistického světa k úvahám o tom, «jaký je ten socialismus v socialistických zemích». Je-li správné vše, co se za «jedině správné» a pro celé světové hnutí platně vydává. V celém procesu kritiky a nových pohledů sehrála významnou roli studie Togliattioho o systému moci. Poválečná generace komunistů dospěla ve své většině k poznání nutnosti změn k nimž přistoupila v r. 1968.

Bylo by, myslím, v nejmenším neskromné, tvrdit, že 68. rok byl předchůdcem koncepcí označovaných jako «eurokomunismus». Byl jen jedním z velmi významných projevů obnovy, obrození, aktualizace marxistického myšlení aplikovaného na potřeby soudobého vývoje. Není náhodou, že se touto problematikou zabývali komunisté japonští, západoevropeští, stejně jako v ostatní Evropě, ale i jinde.

Otázka: Zkušenost z roku 1968 podtrhuje především nerozlučitelné spojení mezi demokracií a politickou svobodou a socialismem. Strany, jež se hlásí k «eurokomunismu» rozvinuly v poslední době tento problém ve své politické praxi i v theoretickém myšlení. Často se při tom odvoláváme na «pražské jaro». Jaký je váš názor na vztah demokracie a socialismu?

Kriegel: Správné je tvrzení o neoddělitelnosti mezi demokracií, politickou svobodou a socialismem. Stejně správná je též, že není socialismu bez demokracie.

Zatím žádná strana, která je držitelem monopolní moci – nemám na mysli onu formální účast na vládě různých stran nebo organizací – nevedla v plné míře v život principy buržoasní demokracie. Víme, že mnohé buržoasní demokratické svobody mohou mít formální charakter, že za fasádou těchto institucí působí mohutné třídní síly. V tomto ohledu se však vždy tvrdilo, že teprve socialistický řád bude s to uplatnit buržoasně demokratické svobody v *nejplnějším míře*. Nejen je uplatnit ale uveďte je do života v nesrovnatelně širším

měřítka. Především tím, že člověk-občan-tvůrce, zbavený vykořisťování ve vykořisťovatelské společnosti, bude mít možnost uplatnit svůj talent, vůli a schopnosti ve výrobě, kultuře, umění a ve správě státu, obce, pracoviště a ve veřejném životě. Bude ve vhodné formě spolurozhodovat o životě společnosti. Vytvoří se nové, lepší vztahy mezi lidmi. Aby člověk cítil svou lidskou a občanskou důstojnost, musí mít pocit, že požívá svobod umožňujících mu uplatnění. Musí být přesvědčen, že jako občan má možnost vyjádřit svou vůli, svůj názor, návrhy, nesouhlas – přímo i nepřímo. Že se může svobodně sdružovat a pohybovat. Že zákony mu zaručují občanské svobody a lidská práva. Spousta lidské a občanské iniciativy se ztrácí tam, kde monopolní moc a její byrokratický aparát stojí nad občanem, rozhoduje suverénně jeho jménem o něm, bez něho a často proti němu. Formální reprezentativní orgány nevyjadřují vůli občana, ale vůli nadřazeného centra. Tomu odpovídá i volební systém s předem určenými členy zákonodárního sboru se známými 99,98% souhlasných volebních lístků pro kandidáty a známou jednomyslností ve všech případech hlasování. Slovo demokracie se stalo prázdňým pojmem. Státní moc si pak vyrábí zákony podle potřeby, poslušný zákonodárny sbor je vždy jednomyslně schváln. Monopolní moc se pak snadno může dovolávat platných zákonů a podle toho dle libosti zacházet s občanem, státním majetkem, smlouvami a pod.

Byl tudíž v 1968 r. oprávněný požadavek uvedení v život systému zaručujícího uplatnění demokratických práv. Není socialismu bez demokracie.

Otázka: Současná situace je nesporně charakterizována «zmezinárodněním» výrobních sil a celého společenského života; avšak současně zesiluje volání po národní nezávislosti a přání jednotlivých národů být skutečnými vládci své zemi. V zásadě měl znamenat konec kapitalismu ve třetině světa začátek nového typu vztahů mezi národy a státy, založeného na vzájemném respektu. Ale některé příklady, zvláště Československa z roku 1968 a teď ukazují, že i socialistické země používají násilí, mají pohrdavý vztah k národní nezávislosti a vycházejí spíše z pozic síly a mocenské převahy. Jaký význam by se podle Vašeho názoru měl připisovat otázce národní nezávislosti v rozvoji socialistických idejí ve světě?

Kriegel: Doba poválečná je poznamenána rozpadem koloniálních impérií. Výjimečně vyšly velmoci s teritoriálními zisky. Projevila se reakce na koloniální období, projevily se rúst národního vědomí, rovnoprávnosti, zdůrazňování samostatnosti a práv národů na vlastní bohatství a jeho využití ve prospěch vlastního lidu. Se získáním státní samostatnosti byly spojeny pokusy o socialistické formy státu. Poválečná Evropa viděla zřízení socialistických států. Po určitou dobu se slyšelo heslo o vlastní, specifické cestě k socialismu s přihlédnutím k specifickým podmínkám, dějinám, tradicím, kulturní historii etc. té které země. Oněměla tato píseň koncem 40-tých let, nastalo tragické období podřízenosti jedinému nadřazenému centru. Vývoj techniky nutí země světa k sousedování, sdružování zdrojů a sil k společnému řešení společných zájmů. Země se však nevzdávají své národní svrchovanosti. Vidíme, že se postupně vytvářejí některé světové rysy života to však

neznamená vzdání se národních rysů, kultury, zájmů. Neznamená to podřizovat se zájmům nějaké nadřazené, centrální moci. Socialistické zřízení vyrůstá z kořenů vlastní země, v souladu se stupněm vývoje společnosti a jejich výrobních prostředků, boje lidu země za její pokrokový vývoj. Socialismus nelze importovat. Nikdo jej nikomu nemůže darovat.

Otázka: My, španělští komunisté, jsme často říkali, že pro nás je budoucnost socialismu v Československu personifikována osudem představitelů «Pražského jara». Jak vidíte osud Váš osobní a Vašich spolupracovníků dnes a v budoucnu a jaké jsou podle toho politické perspektivy vývoje ve Vaší zemi?

Kriegel: Země je dnes pod tvrdým represivním režimem. Vytvořil z mnoha 10-ti tisíců vrstvu páriů s nimiž úřady zacházejí dle libosti. Zbavují je práce, jejich dětem znemožňují přístup na školy a ke vzdělání i členy rodin zbavují práce, odebírají jim cestovní doklady, jsou šikanováni policejními výsledky. Platí zákaz činnosti v oblasti školství, kultury. To je dnes normou. Nicméně, jak ukazuje ohlas na Chartu 77, projevy sympatie a souhlasu, lidé se zlomit nedají. Jsou přesvědčeni o správnosti svých požadavků, statečně čelí represím. Dějiny vůbec a i nedávné dějiny Evropy znají nemálo příkladů, kdy i ty nejtvrďší režimy v důsledku sil, které již nejsou s to zvládnout, se musely poroučet.

Otázka: Zmírnění mezinárodního napětí, úsilí o evropskou bezpečnost a za překonání rozdělení našeho kontinentu na dva antagonistické bloky – jsou tyto cíle příznivé pro rozvoj věci demokracie a socialismu? Je však možné oddělovat tyto cíle od účinné akce za opravdové respektování a uplatňování v praxi občanských a lidských práv?

Kriegel: Opravdové respektování a uplatňování občanských a lidských práv v praxi je neodmyslitelné od rozvoje demokracie a socialismu, je jeho integrální součástí. Společenský řád bez demokracie si nemůže dělat nárok na označení «socialistické». Zmírnění mezinárodního napětí je nutné. Dnešní stav vojenské techniky dosáhl takového stupně, že případný válečný konflikt by byl zhoubný pro všechny účastníky konfliktu. Vedl by k nesmírným lidským a věcným ztrátám. Nikomu by neprospěl. V tomto vědomí vznikla myšlenka usilovat o rozpuštění vojenských bloků, zmrazení vojenských výdajů, usilovat o postupné odbrojení. Uvolněné hmotné, technické a intelektuální prostředky by se daly nesrovnatelně prospěšněji použít na řešení velikých problémů, před kterými stojí lidstvo: zabezpečení potravinami, problémy populační, ekologické atd. Taková atmosféra by prospěla sblížení národů, otupení expansionistických tendencí, zlepšení mezistátních a mezilidských vztahů.

Otázka: Co mohou podle Vašeho názoru udělat západní komunistické strany, aby pomohli skutečným čs. komunistům (většinou vyloučeným a persekvaným) k vytvoření potřebných podmínek, aby mohli pracovat pro dosažení společných cílů a ideálů a vůbec ve prospěch věci demokracie a socialismu a respektování občanských práv v Československu?

Kriegel: Domnívám se, že nejdůležitějším činitelem jsou především úspěchy západoevropských komunistických a socialistických stran a pokrokových hnutí ve vlastních zemích. Každý jejich úspěch je

objektivní oporou pro pokroková a revoluční úsilí v ostatní části Evropy. Posilují ale i jinde, mimo Evropu, obrodné tendence v marxistickém a pokrokovém hnutí. S uznáním a povděkem kvituje me projevy sympatií a solidarity. Víme, že KS a ostatní pokrokové síly působí v nemálo složitých a pro ně nelehkých podmínkách. Tím více nás těší podpora našeho úsilí o obnovu a demokratizaci života v naší zemi. Velmi důležité jsou Vaše hlasy protestu proti represivním opatřením, kterým jsou podrobeni jednotlivci i skupiny dožadující se, aby v Československu byly dodrženy závazky přijaté v mezinárodních dokumentech (zavěrečná konference v Helsinkách, závěrečná deklarace berlínské konference evropských KS, a na návrh SSSR, přijatá deklarace OSN koncem prosince 1977), a to že trváte na důsledném uplatnění lidských a občanských práv. To vše patří neoddělitelně k obsahu pojmu «socialistická demokracie». Je důležité aby ze strany tisku, sdělovacích prostředků, z programů různých setkání a jednání nezmizely otázky svobody slova, publikace, tvůrčího uplatnění, svoboda uplatnění v oblasti veřejné činnosti a zejména práce v mezích znalostí a schopností. Je dobré sledovat osudy jednotlivců a skupin obyvatelstva, pomáhat knihami, časopisy a pod.

Otázka: Cítíte k Vám hlubokou úctu a obdiv. Proto nám dovolte osobní otázku: Jaká je Vaše nynější situace? Vaše zdraví? Životní podmínky? Možnosti sledovat mezinárodní vývoj a diskuse, které se rozvíjí v současném marxismu?

Kriegel: Považuji to za otázku přátel přáteli. Dík. Jsem zdrav. Ptáte se na životní podmínky. Po řadu let je mi znemožněna odborná práce lékaře. Ptáte se také na «možnosti sledovat mezinárodní vývoj a diskuse, které se rozvíjí v současném marxismu». Knihy a časopisy, jakož i denní tisk některých – a to nejdůležitějších – západoevropských KS se sem prakticky nedostanou. Pokud mi přátelé literaturu posílají, nedostane se mi do rukou. Dopisy docházejí nepravidelně, některé vůbec nedojdou, a jiné až s několikaměsíčním zpožděním. Byl mi odebrán telefon, nemohu cestovat, poněvadž mi úřad odebral cestovní pas. Skoro rok mám přede dveřmi bytu 2 uniformované policisty, kteří ve dne i v noci zjišťují a zapisují mé návštěvy, zaznamenávají čas jejich příchodu a odchodu. Do velmi nedávna kromě uniformovaných policistů stávalo před domem, v němž bydlím, auto s třemi policisty v civilu, kteří mne sledovali na každém kroku včetně do obchodů, koncertů atd. Pokud jsem se s někým zastavil a hovořil, tyto osoby byly zjišťovány a fotografovány. Za těchto «demokratických» podmínek je soustavné sledování vývoje mezinárodní diskuse v současném marxismu velmi nesnadné.

Otázka: Znáte základní rysy politiky KS Španělska? Jaký je Váš názor na politiku naší strany?

Kriegel: Znáte můj hluboký vztah k Vaší zemi a k Vašemu lidu. Obdivoval jsem jeho šlechtnost a statečnost. Ze zlomků zpráv a četby znám snad základní rysy politiky KSS. Ze zdejšího tisku si uvědomuji ostrost útoků na KSS. Podmínky vládnoucí u nás znemožňují pravidelný přísun knih, časopisů a novin. Jsem přesvědčen, že KSS provedla podrobný rozbor věcí ve Španělsku a vypracovala politickou linii, kterou považuje v součas-

né době za nejsprávnější pro Španělsko. Jinak jsem příliš málo informován.

Otázka: Domníváte se, že by se nynější krizová situace v Československu dala řešit nějakou formou «národního smíření» jako to probíhá dnes ve Španělsku? Jaké jsou podmínky takového či podobného východiska?

Kriegel: U nás je pojem «národního smíření» sotva aplikovatelný. Nejedná se o proti sobě stojící velké, podstatné části obyvatelstva republiky, které by stály v boji proti sobě.

Toto heslo se stalo aktuálním ve Vaší vlasti po tragickém, obětí plném období občanské války, kdy proti sobě stály 2 armády, 2 ideologie, 2 cíle, 2 různá vedení a různé společenské síly, po období kruté represe a dlouholeté diktatury. Dnes po 40. letech, z generace let 30-tých zbyl jen zlomek. Národy Španělska získaly drazé zaplacené zkušenosti, pochopily cenu a význam demokratických práv a svobod. Výzva k «národnímu usmíření» se snadno přiblížila vědomí obyvatelstva Španělska.

U nás nedošlo k rozpolcení země. Nutnost demokratizačních změn byla pochopena velkou většinou obyvatelstva působícího jak ve výrobě, tak i v kultuře a vědě. Toto pochopení vyplývalo z tradic, celkové vysoké úrovně obyvatelstva a poznání nutnosti přizpůsobit se potřebám nastupující vědeckotechnické revoluce. Proto také s širokými sympatiemi sledovalo vývoj r. 68. Není přece náhodou, že proces nebyl přerušen vnitřními silami země. Byl zlomen intervencí několikasettisícové armády 5 zemí s použitím tisíců tanků a letectva. Je všeobecně známo, že k zásahu došlo v rozporu s platnými spojeneckými a jinými mezinárodními smlouvami, v rozporu s Chartou OSN, slavnostně podepsanou všemi účastníky obsazení naší země.

Represe, která postihla statisícovou armádu bývalých členů KSC, a politicky neorganizovaných a členů jejich rodin, vyhloubila hluboký příkop mezi státní mocí a obyvatelstvem. To platí i o občanech nebezprostředně postižených, kteří pozorují v denním životě rozpor mezi slovy a činy, deklaracemi a praxí vládnoucího režimu. Tento příkop lze překlenout opravdovým, nikoli formálním, uplatněním ústavních a jiných zákonů a mezinárodních dohod jako jsou Závěrečný akt helsinské konference, Všeobecné deklarace lidských práv, závěrečné deklarace konference evropských komunistických stran, která mj. rovněž se vší vážností zdůraznila zásadu národní svrchovanosti, územní celistvosti, nevměšování do vnitřních záležitostí, v případě rozporů nepoužití síly ani hrozby silou, rovnost všech stran a nepodřízenost žádnému ústředí (které, jak všichni zdůrazňují neexistuje). Je třeba skoncovat s dvojím přístupem k vlastnímu podpisu – podepsat a nedodržovat. Je třeba začít smlouvy dodržovat: jednoznačně uplatnit státní a národní svrchovanost, skoncovat s represemi, uvolnit všem občanům cestu k plnému uplatnění v životě v souladu s jejich znalostmi a schopnostmi.

Otázka: Co byste vzkázal na prahu roku 1978 našim čtenářům a španělské veřejnosti?

Kriegel: Prosím, abyste laskavě tlumočili mé přání, aby krásná španělská země a její národy vstoupily do období rozkvětu demokracie, hospodářství a kultury, do doby plodné a úspěšné spolupráce s jinými národy.